
Tanitmalar
Reviews / Vorstellung

Ali Yaman (2022). *Şah-ı Merdan'a Talip Olanlar: Kızılbaşlar Aleviler Bektaşiler (Temel Bilgiler)*. Ankara: La Kitap. ISBN 9786052262580. 272 sayfa.

Mihriban ARTAN *

Eserde yazarın ifade ettiği gibi “Alevî inancı; Hak-Muhammed-Ali, Ehl-i Beyt ve On İki İmam sevgisi üzerinde yüzyıllar boyunca şekillenmiş, inanç, kurum ve pratiklere dayanmaktadır. Bu inanç ve ibadet anlayışı İslam kaynaklı olmakla birlikte Sünnî ve Şii İslam anlayışından farklı kendine özgü yönleri sahip bulunmaktadır. Bu anlayış, Kur’an’ın batınî yorumlarının, İmam Ali, Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Şah Hatayi, Pir Sultan Abdal gibi Alevî ulularına atfedilen düşüncelerin ve çeşitli

* Araştırmacı-Dr., Nevşehir/Türkiye, artanmihriban@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-2349-2234.

tarihsel olayların harmanlanmasıyla oluşmuş ve Alevi Buyrukları ve Hak âşıklarının deyişlerinde ifadesini bulmuştur” (s. 144-145). İslam’ın, Ehl-i Beyt merkezli ve tasavvufi bir yorumlaması olan Aleviliğe dair son yıllarda birçok kitap yayımlanmıştır. Bu eserlerde Aleviliğin çok farklı ideolojiler doğrultusunda yazıldığı görülmektedir. Bu durum Aleviliğin literatür okumalarına dair ciddi problemler doğurmaktadır. Ocazkade bir akademisyen olan Prof. Dr. Ali Yaman; “Aleviliği kendi sosyolojik ve teolojik ekseninden uzaklaştırmaya, ayrıştırmaya yönelik bilinçli bir şekilde hazırlanan çalışmaların artması neticesinde, bu eserin kaleme alındığını ve eserin bu tür çalışmalarda işlenen tezlere cevap verme niteliği taşıdığını” ifade etmektedir. Yazar eseri kaleme alırken Alevilik-Bektaşilik okumalarına ve araştırmalarına yeni başlayanlar için siyasi ve ideolojik düşüncelerden arındırılmış bir el kitabı oluşturmayı hedeflemiştir. Esere bütüncül bir perspektiften baktığımızda da Alevilik hakkında temel bilgilerin belli ideolojilerden arındırılmış bir şekilde ve objektif bir tavırla okuyucusuna sunulduğunu görmekteyiz.

Tanıtımını yapmaya çalıştığımız **Şah-ı Merdan’a Talip Olanlar: Kızılbaşlar Aleviler Bektaşiler (Temel Bilgiler)** adlı eser, Alevilik ile ilgili önemli emekleri ve hizmetleri olan, bir dede, kanaat önderi ve Alevilik ile ilgili birçok çalışması bulunan Prof. Dr. Ali Yaman tarafından kaleme alınmıştır. Yazarın kaleme aldığı bu eser 2022 yılında La Kitap Yayınları tarafından basılmıştır. Eser, muhtevası itibarıyla 271 sayfalık bir hacme sahip olmakla beraber bir giriş, 4 bölüm ve kitaptaki kavramların izahının da yapıldığı bir kısa sözlükten müteşekkildir.

Şah-ı Merdan’a Talip Olanlar: Kızılbaşlar Aleviler Bektaşiler (Temel Bilgiler) adlı eser, Aleviliği anlama ve anlatma çabasıyla kaleme alınmıştır. Yazara göre Alevilikle ilgili diğer çalışmaları gibi bu çalışma da yıllardır süren Aleviliği anlama ve anlatma çabasının bir ürünü olarak görülmelidir. Aleviliğin bazı gruplarca menfi ihtirasları doğrultusunda kullanılması, özellikle de bu minvalde bazı yazarların bilinçli bir şekilde yazarında önsözde izah ettiği gibi “Aleviliğin ne olup olmadığından çok, Alevilikten ne anladıklarını ve onu nasıl görmek istediklerini anlatmaları” neticesinde Aleviliğin teolojisine dair birçok bilgi kirliliğinin doğmasına da neden olmuştur.

Bugün gerek Türkiye’de gerekse Türkiye dışında yaşayan Alevi ve Bektaşiler için, kendi inançlarına ilişkin temel bilgileri edinebilecekleri giriş mahiyetindeki kaynaklar yetersizdir. Bu eser ile yazarın işaret ettiği bu yetersizliğin giderilmesi için bir adımın atıldığını söylemek mümkündür.

Bu eserde Aleviliğin tarihi, inancı, ibadeti, erkânı, edebiyatı, müziği, sanatı ve birçok hususuna dair bilginin izahı yapılmıştır. Bu bağlamda eser Alevilik alanında çalışmaya başlayanlar için kapsamlı bir el kitabı niteliğindedir. Nitekim yazar da bu kitap ile konuya yeni başlayanların ya da konuyla ilgili temel bilgilerini pekiştirmek isteyenlerin gereksinmelerinin karşılanması ve daha ileri düzeyde okumalar için bir temel oluşturmayı amaçladığını söylemektedir.

Kanaatimizce söz konusu bu eserin yurtdışında Aleviliğin tarihi, inancı, ibadeti, erkânı, edebiyatı, müziği ve sanatının en yalın haliyle bilinmesi için İngilizce, Almanca gibi dillere de çevrilmesi gerekmektedir. Çünkü Alevilik ile ilgili başlangıç mahiyetinde olan Türkçe dışında başka dillerde yazılmış kitaplar azımsanacak derecededir. Yazarda bu eksikliğe vurgu yapmaktadır.

Tanıtımını yapmaya çalıştığımız eserin giriş kısmında (s. 21-50) önce belli kavramların izahı yapılmıştır. Yazara göre: “Alevi kavramı ve onunla ilgili ‘Şii, Kızılbaş, Rafızî, Bektaşî ve Caferî’ gibi kavramlar doğru bir şekilde anlaşılmadığı takdirde konunun diğer boyutlarının anlaşılabilmesi de zordur. Özellikle son 20-30 yıl içerisinde Aleviliğe yönelik bilimsel metodolojiden uzak değerlendirmeler, siyasi-ideolojik amaçlarla tarih ve gelenekten uzak yeni bir Alevilik inşa çabaları Alevi terimi ve onunla ilgili terimlerin doğru bir şekilde anlaşılmasını önemli ve gerekli kılmaktadır.” Bu bağlamda giriş kısmında Alevi, Kızılbaş, Bektaşî, Şii ve Caferî kavramlarının tanımlanması yapılmıştır. Kavramların izahından sonra Aleviliğin sözlü geleneğinden ve yazılı kaynaklarından bahsedilmiştir. Ayrıca Aleviliğin yazılı kaynaklarının neler olduğu, kimler tarafından yazıldığı, Alevi inancını benimseyen kişilerin etnik yapısı, Türkiye’de ve yurtdışında yaşayan Alevi kitlelerinin tahmini sayısı ve coğrafi dağılımı hakkında genel bir bilgi verilmiştir.

Eserin “Tarih” adlı bölümünde (s. 51-142) ise tarihsel süreç içerisinde Aleviliğin teşekkülü anlatılmıştır. Bazı gruplar, Aleviliği kendi istedikleri yönde anlatma ve İslam’dan uzak bir tarihsel arka plan oluşturmaya çalışmaktadırlar. Yazar bu bölümünde söz konusu hususa işaret ederek Aleviliğin eklektik ve senkretik bir inanç olduğunu ve Aleviliğin İslamiyet’in içinden doğduğunu, İslamiyet’in farklı bir yorumlama şekli olduğunu ifade etmektedir.

Yazara göre; “*Aleviliğin tarihsel, inançsal önderleri, ozanlarının deyişleri, Buyruklar gibi el yazma eserler ve ibadetlerinin içeriği incelendiğinde İslamiyet’in mistik, ezoterik/batınî ve muhalif tarafının baskın olduğu görülecektir.*” Aleviliğin tarihsel arka planını anlatan bu bölümde;

İslam içerisindeki mezhep ayrışmasını yaratan hilafet mücadelesi, Kerbela’da İmam Hüseyin’in şehadeti, Babaî Ayaklanması, Hacı Bektaş Veli ve Bektaşî Tarikatı, Kızılbaşlarca Şah İsmail önderliğinde Türkmen Safevî Devleti’nin kurulması, Osmanlı Devleti’nde Kızılbaşlara yönelik fetvaların verilmesi, Kızılbaşların inancını aşağılamaya yönelik iftiraların atılması (mum söndü gibi...), Osmanlı-Safevî mücadelesi, Bektaşî Tarikatı’nın kapatılması ve Cumhuriyet döneminde yaşananlar hakkında temel bilgiler en sade haliyle anlatılmıştır. Yazara göre Alevilikle ilgili yaşanan bu gelişmeler günümüz Aleviliğini şekillendiren önemli dönüm noktalarındandır. Aleviliği, Sünnilik ve Şiilikten ayıran da onun bu tarihsel arka planıdır. Eserde Aleviliğin tarihsel arka planını oluşturan bu tarihi olaylar kronolojik bir sıra içerisinde incelenmiştir. Bu bağlamda Alevilik ile ilgili temel bilgileri öğrenmek isteyenler için son derece derli toplu bir çalışma olmuştur.

Eserin “Tarih” adlı bölümünde “Tarihte Tanınmış Alevi Önderleri” adlı başlıkta Şah-ı Merdan Hz. Ali, Hz. Fatıma (Fatma Ana), Kerbela Şehidi İmam Hüseyin, Hallac-ı Mansur, Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin, Şah İsmail Hatayi, Pir Sultan Abdal, Abdal Musa Sultan, Karaca Ahmed Sultan ve Balım Sultan gibi şahsiyetlerin Aleviler için önemi, yaşadığı zaman hakkında kısaca bilgi vermiştir. Bu bölüm eserin en kapsamlı kısmını teşkil etmektedir. Bu bölümde tarihsel süreç içerisinde Aleviliğin nasıl zuhur ettiğine, Aleviliğin teşekkülündeki etkenlere, geçmişte ve günümüzde karşılaştıkları siyasi sıkıntılara dair ve daha birçok olay hakkında kısa bilgileri kronolojik olarak ele alınmıştır.

Eserin “İnanç-İbadet-Erkân” adlı bölümünde (s.143-193) ise yüzyıllar içerisinde şekillenen, farklı coğrafyalarda, farklı inanç ve kültür motifleriyle etkileşim halinde olan eklektik ve senkretik bir inanç olan Alevi inancının ibadeti, ritüelleri, dinî kurumları (Dedelik, Musahiplik, Düşkünlük), dinî şahsiyetleri, Aleviliğin evrensel değerleri, tarihsel olayları ve kullanılan terminolojisi İslam toplumlarının yaşadıkları süreç ve coğrafyayla bağlantısı anlatılmıştır. Bu bölümde yazar; Aleviliğin merkezi bir otoriteden uzak kalması, kırsal alanlarda ve dağınık bir şekilde yaşaması sonucunda sistematik bir teolojiye sahip olamadığına ve bu sebeple Alevilikte geleneksel ve yöresel farklılıkların doğduğuna da işaret etmektedir. Eserin bu bölümünde Alevi teolojisi hakkında temel bilgi edinmek isteyen araştırmacılar için oldukça önemli bilgiler vermektedir.

Eserin “Edebiyat, Müzik ve Sanat” adlı bölümündeysen (s. 194-220) Alevi edebiyatı ve kaynaklarının neler olduğu, kırsal yaşam ve göçebelikten dolayı zengin bir sözlü geleneğin oluştuğunu, bu minvalde Aşıklık/Ozanlık geleneğinin nasıl teşekkül ettiğini, bu geleneğin önderleri olan “Yedi Ulu Ozan” olan şahsiyetlerden -Yunus Emre, Seyyid Nesimi, Yemini, Fuzuli, Virani Baba, Kul Himmet- deyişlerinden ve hayatlarından kısa alıntılar ve bilgiler verilmiştir. Yine eserin bu bölümünde kısaca Alevilikte eleştiri ve mizahı birkaç örnekle anlatmıştır. Ayrıca eserde semâhın bir oyun olmadığını ibadetin bir parçası olduğuna vurgu yapan yazar semâh hakkında bilgi verip farklı bölgelere göre semâh türlerinin olduğunu da belirtmiştir. Alevilik ile ilgili yapılan çalışmalarda genellikle Aleviliğin tarihi, teolojisi hakkında bilgi verilir ancak bu eserde söz konusu hususlara ilaveten Aleviliğin edebiyatı, müziği ve sanatı hakkında genel bilgi vermesi eseri önemli kılmaktadır.

Eserin “Alevi Talep ve Bildirgeleri” adlı bölümü (s. 221-256) oldukça kısadır. Bu bölümde Alevi Kültür Grubu Bildirgesi (Mayıs 1989-Hamburg) ve Alevilik Bildirgesi (1989) hakkında bilgi vermektedir.

Eserin sonuç kısmı da oldukça kısadır. Eserin ikinci baskısında sonuç kısmı biraz genişletilebilir. Yine eserde “Alevilikle İlgili Özet Tarihsel Kronoloji” adlı başlıkta Alevilik için önemli olayları görmekteyiz. Bu kısımda Hz. Muhammed’in doğumundan 2021 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından konser, panel, sergi gibi çok kapsamlı bir organizasyonla, İstanbul Yenikapı’da Serçeşme Hünkâr Hacı Bektaş Veli Festivali düzenlenmesine kadar yaşanan önemli hadiselerin kronolojisi verilmiştir. Eserin bu kısmı esere özgünlük katmaktadır. Aleviliğin tarihsel süreç içerisinde yaşadığı sorunlar, karşılaştıkları problemlerin kronolojik olarak derli toplu bir şekilde verilmesi Alevilik tarihine ve inancına dair henüz başlayanlar için yol gösterici olmuştur. Ayrıca eserin sonunda “İleri Okumalar İçin Seçilmiş Alevilik-Bektaşilik Kaynakçası” adlı bir başlıkta okuyuculara akademik anlamda Aleviliğe dair okuma literatürü de verilmiştir. Bu literatürdeki eserler Aleviliğin temel kaynakları, bu alanda akademik anlamda yapılmış çalışmaların olması da eserin özgünlüğünü ortaya koyan başka bir husustur.

Yazar sadece Aleviliğin temel bilgilerini vermekle yetinmemiş ayrıca Aleviliğin temel kavramlarının izahını da kitabın sonunda yapmıştır. Eserde “Kısa Sözlük” (s. 257-266) adı altında Aleviliğin terminolojisi, tasavvufu, inancı ve tarihi hakkındaki birçok kavramın tanımlanması yapılmıştır.

Sonuç olarak bu eser, Aleviliği anlama ve anlatma çabasıyla kaleme alınan temel bilgilerin bir arada bulunduğu belli ideolojilerden sıyrılmış ve objektif bir düşünceyle yazılan bir el kitabı niteliğindedir. Akademik bir çalışma oluşturma kaygısından bağımsız bir şekilde yazılmıştır. Bu bağlamda eser yazılırken dipnot gösterilmeden yazılmıştır. Eser kaleme alınırken Aleviliği doğru tanımlama, anlatma gayesiyle oluşturulmuştur. Nitekim Alevilik okumalarına başlayacak araştırmacıların Aleviliğe dair tarihsel olaylar, inanç, ritüel, kurumlar, edebiyat, sanat, müzik, literatür, kavramlar ve daha birçok husus hakkında temel bilgiler eserde verilmiştir. Eser dil özellikleri bakımından akıcı, yalın bir üslupla kaleme alınmıştır. Eserin herhangi bir siyasi ve ideolojik perspektiften etkilenmeden kaleme alınmış olması, eserin en güçlü yönü olarak değerlendirilebilir.